

6. Конституція Польщі від 2 квіт. 1997 р. (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.). URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (дата звернення: 09.05.2026).

*Голікова Мілена Олексіївна,
студент 1 курсу бакалаврату, «Правоохоронна діяльність»,
навчально-наукового інституту права та психології
Національна академія внутрішніх справ
Науковий керівник:
Влад Вадим Федорович,
старший викладач кафедри конституційного права
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
доктор філософії у галузі права*

ДОКУМЕНТУВАННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2014 році та набрала повномасштабного характеру з 24 лютого 2022 року, супроводжується масовими та систематичними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права. Фіксуються факти масових вбивств мирного населення, застосування забороненої зброї, примусової депортації, катувань та сексуального насильства як зброї війни. За таких умов документування та розслідування воєнних злочинів набуває не лише правового, а й стратегічного значення – як для притягнення винних до відповідальності, так і для забезпечення справедливого миру та відбудови України.

Правовою основою для кваліфікації воєнних злочинів є Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 року, ратифікований Верховною Радою України у 2021 році. Стаття 8 Статуту містить вичерпний перелік дій, що кваліфікуються як воєнні злочини, зокрема умисне вбивство; катування або нелюдське поводження, у тому числі біологічні експерименти; умисне заподіяння сильних страждань або тяжких тілесних ушкоджень чи шкоди здоров'ю; широкомасштабне знищення і привласнення майна, що не викликане військовою необхідністю і вчинене незаконно та безглуздо; примушення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, до служби у збройних силах ворожої держави; умисне позбавлення військовополоненого або іншої особи, що перебуває під захистом, права на справедливий і звичайний суд; незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі; взяття заручників [1]. Додатковим інструментом міжнародно-правового регулювання є Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них, що встановлюють стандарти поводження з цивільним населенням і військовополоненими під час збройних конфліктів [2].

На національному рівні Кримінальний кодекс України закріплює відповідальність за порушення законів та звичаїв війни (ст. 438), а також за геноцид (ст. 442), злочини проти людяності та застосування зброї масового знищення [3]. Ці норми стали правовою основою для тисяч кримінальних проваджень, відкритих Офісом Генерального прокурора України: станом на 2025 рік зареєстровано понад 200 000 проваджень за фактами воєнних злочинів.

Ефективне документування воєнних злочинів передбачає комплексний підхід, що охоплює збір, фіксацію, верифікацію та зберігання доказів. Провідні міжнародні організації – Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні, Місія ОБСЄ, Human Rights Watch, Amnesty International – здійснюють польовий збір доказів відповідно до міжнародних стандартів доказування.

Ключовим методологічним орієнтиром є Протокол Міннесоти з розслідування смерті в умовах збройного конфлікту, який встановлює стандарти судово-медичної експертизи та забезпечення ланцюга зберігання доказів (chain of custody). Важливим є також Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations – методологія використання відкритих цифрових джерел для документування злочинів [4].

Цифрові докази відіграють дедалі важливішу роль у сучасних розслідуваннях. Супутникові знімки, геолоковані відеоматеріали з соціальних мереж, перехоплені переговори та дані з захоплених засобів зв'язку є допустимими і часто вирішальними доказами. Організація Bellingcat і група аналізу відкритих джерел Molnar систематично верифікують цифрові докази із застосуванням OSINT-інструментів. Водночас допустимість цифрових доказів перед міжнародними трибуналами потребує дотримання суворих вимог щодо їх автентичності та цілісності.

Нерідко такі докази також проходять експертизи у судово-експертних установах України для їх верифікації та підтвердження автентичності, що посилює їх значущість у подальших судових розглядах.

Паралельно з національними розслідуваннями функціонує кілька міжнародних механізмів. Міжнародний кримінальний суд видав ордери на арешт В. Путіна та М. Львової-Белової у зв'язку з незаконною депортацією українських дітей – прецедент, що демонструє реальну дієвість міжнародного правосуддя [5]. Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування подій в Україні, заснована резолюцією Ради ООН з прав людини у 2022 році, зафіксувала докази систематичних тортур, страт і сексуального насильства в окупованих районах. Частина зі злочинців вже ідентифікована та заочно засуджена українськими судами.

Офіс Генерального прокурора України здійснює координацію з Європейськими органами юстиції та правоохоронними органами країн ЄС у межах Спільної слідчої групи (Joint Investigation Team), створеної у березні 2022 року. Ця структура забезпечує обмін доказами, спільне проведення слідчих дій та уніфікацію правових підходів до кваліфікації злочинів. Окрім цього, Рада Європи у 2023 році підтримала створення Реєстру збитків, заподіяних агресією РФ, що є першим кроком до формування трибуналу щодо злочину агресії.

Документування воєнних злочинів в умовах активних бойових дій стикається з низкою системних викликів: небезпека для збирачів доказів, обмежений доступ до окупованих територій, ризик знищення доказів відступаючими військами, а також надмірна кількість проваджень за обмежених ресурсів слідства. Першочерговим завданням є пріоритизація розслідувань – зосередження на злочинах командирів і осіб, що приймали рішення, відповідно до доктрини командної відповідальності.

У перспективі постає питання трансформації накопиченої доказової бази у реальні вироки. Міжнародне правосуддя це непростий і тривалий процес: перші вирoki МКС у справах Демократичної Республіки Конго виносилися через 10–15 років після подій. Тому паралельно необхідно розвивати потенціал національних судів, зокрема через судові процеси *in absentia* (заочно, без безпосередньої участі обвинуваченого) щодо встановлених злочинців.

Таким чином, документування та розслідування воєнних злочинів є невід'ємною складовою правоохоронної діяльності в умовах воєнного стану та ключовим елементом концепції відновного правосуддя в поствоєнний період. Ефективність цього процесу визначається синергією між національними органами досудового розслідування, міжнародними судовими інституціями та громадянським суспільством. Системне документування не лише забезпечує підстави для притягнення до відповідальності конкретних злочинців, а й формує незаперечний історичний і правовий архів, що унеможливорює заперечення або применшення скоєних злочинів у майбутньому. Ніщо не буде забутим, і ніхто не залишиться поза увагою.

Список використаних джерел

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. Ратифікований Україною: Закон України № 1700-IX від 20.05.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588
2. Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р. та Додаткові протоколи до них. Ратифіковані Україною. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III (із змінами). Стаття 438 «Порушення законів та звичаїв війни». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
4. Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations. United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. 2020. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-04/OHCHR_BerkeleyProtocol.pdf
5. International Criminal Court. Situation in Ukraine. Warrants of Arrest for Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Lvova-Belova. ICC-01/22, 17 March 2023. URL: <https://www.icc-cpi.int/ukraine>